

РЕЦЕНЗІЯ

кандидата юридичних наук, доцента Володимира Демиденка на дисертацію на тему «Конституційно-правові засади забезпечення енергетичної безпеки», підготовлену Остудімовим Богданом Анатолійовичем і подану до захисту в спеціалізовану вчену раду Національної академії внутрішніх справ на здобуття ступеня доктора філософії в галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право»

Актуальність теми дослідження. Беззаперечно, уявити суверенну та незалежну державу в сучасному світі без забезпечення власної енергетичної безпеки взагалі не можливо. Позаяк енергетика, безпечне, стабільне та стійке функціонування енергосистеми з постачання різних видів енергії має стратегічне значення для всіх сфер функціонування суспільства, зростання його добробуту, є базовим фактором розвитку економіки, реального зростання валового внутрішнього продукту.

Істинність наведеного вище постулату перманентно підтверджує життя. Більше того, всі сучасні війни на різних контентах світу, в тій чи іншій мірі, саме пов'язанні з різними видами енергії, її джерелами, відповідним переміщенням, переробкою та доступом до неї тощо. Особливо це яскраво прослідковується в нинішніх умовах повномасштабної військової агресії держави-терориста росії.

На жаль, за роки незалежності України взагалі не була чітко сформована стратегія забезпечення енергетичної безпеки України. В цій царині панували та панують безсистемні хаотичні кроки, корупціогенні рішення, низький рівень індексу прозорості енергетики України (як правило, знаходить між показниками – неприйнятна прозорість або недостатня), в переважній більшості провальна або неефективна економічна політика державних енергетичних корпорацій (Укрнафта, Укрінтеренерго, Енергоатом та ін.),

відсутність прозорості, відкритості та доступності використання в інтересах держави та народу національних надр та багато інших негативних явищ.

Доречно зауважити, що за умови формування та реалізації ефективної державної політики ці сектори енергетики могли б бути точками зростання національної економіки, нашим національним здобутком на століття, фактором стимуляції розвитку інших напрямів економічної потуги держави. А на противагу цьому, ми спостерігаємо, як правило, проблеми в цій сфері, наприклад перспектива існування та функціонування газотранспортної системи України.

Такий стан справ в цій сфері, в тому числі, обумовлений недосконалим нормативно-правовим регулюванням забезпечення реалізації різних структурних елементів енергетичної безпеки України. Для прикладу, візьмемо один із напрямів протидії російському енергетичному тероризму – історичне приєднання 16 березня 2022 року української енергосистеми до синхронної енергомережі континентальної Європи ENTSO-E.

З одного боку, приєднання України до енергосистеми Європи відбулося, але разом з тим, який глобальний комплекс робіт (технічного, науково-експертного, організаційного, нормативно-правового та іншого характеру) слід здійснити щоб реально повноцінно інтегруватися до європейської енергосистеми на умовах довготермінової стабільної роботи та безпеки торгівлі енергоресурсами, вироблення та впровадження спільних енергетичних стратегій та політики розвитку, напрацювання дієвих механізмів вирішення потенційних кризових ситуацій в енергетичному секторі тощо.

Навіть у сфері нормативно-правового забезпечення енергетичної інтеграції України до ЄС слід здійснити грандіозні трансформації. Це перспективна імплементація Директиви Європейського Парламенту та Ради Європейського Союзу "Про умови надання та використання дозволів на пошук, розвідування та видобуток вуглеводнів" № 94/22/ЄС від 30 травня 1994

року (зі змінами і доповненнями), рекомендацій Європейської комісії ЄС щодо енергетичної бідності № 2020/1563 від 14 жовтня 2020 року (зі змінами і доповненнями), Директиви Європейського Парламенту і Ради про енергоефективність № 2012/27/ЄС від 25 жовтня 2012 року та багато інших актів.

Власне, такий незадовільний стан нормативно-правового регулювання забезпечення енергетичної безпеки України, в тому числі, обумовлений неналежним науково-експертними супроводженням цієї сфери національної безпеки. Як не дивно, комплексних, системних досліджень, присвячених енергетичній безпеці України немає. Лише в останні роки з'являються поодинокі праці, присвячені певним аспектам, секторам забезпечення енергетичної безпеки України.

У зв'язку із цим, актуальність теми дисертації Б.А. Остудімова на тему «Конституційно-правові засади забезпечення енергетичної безпеки» не викликає сумнівів як у науковому, теоретичному, так і практичному аспектах.

Тему дисертаційного дослідження затверджено рішенням Вченої ради Національної академії внутрішніх справ від 29 вересня 2020 р. (протокол № 19). Робота відповідає науковим програмам, планам, темам, насамперед, Переліку пріоритетних тематичних напрямів наукових досліджень і науково-технічних розробок на період до 2023 року, затвердженому Постановою Кабінету Міністрів України від 7.09.2011 р. № 942; Основним науковим напрямом та найважливішим проблемам фундаментальних досліджень у галузі природничих, технічних, суспільних і гуманітарних наук на 2019–2023 роки, затвердженим постановою президії Національної академії наук України від 30.01.2019 р. № 30; пріоритетним напрямком наукових досліджень відповідно до Наказу МВС України «Про затвердження тематики наукових досліджень і науково-технічних (експериментальних) розробок на 2020–2024 роки» (Наказ МВС від 11.06.2020 р. № 454); Основним напрямом наукових досліджень

Національної академії внутрішніх справ на 2021–2024 роки.

Оцінка наукового рівня дисертації і наукових публікацій здобувача.

Чітким і вдалим є зміст роботи, стиль і послідовність викладення матеріалу дослідження, сформульованих висновків, що дало змогу авторові належною мірою розкрити проблемні питання теми дисертації. Вивчення дисертації та наукових публікацій Б.А. Остудімова засвідчує всебічність й повноту здійсненого дослідження.

У роботі використано сукупність філософсько-світоглядних, загальнонаукових, конкретно-наукових і спеціально-правових методів наукового пізнання. Вони дали змогу висвітлити й вирішити ряд теоретичних та практичних питань дослідження відповідно до мети і завдань дослідження, враховуючи специфіку предмета й об'єкта дослідження. Вдалим стало використання діалектичного методу (підрозділ 1.1), формально-логічного методу і методу техніко-юридичного аналізу (підрозділи 1.2, 1.3, 2.1, 3.1), історико-правового (розділи 1, 2), порівняльно-правового (розділ 2), системно-структурного методу (розділи 2, 3). Також застосовано низку логічних прийомів: аналіз і синтез, дедукція, індукція, абстрагування, аналогія, узагальнення, гіпотеза, ідеалізація, екстраполяція, моделювання тощо. Водночас базовим елементом методології дослідження є конкретні засоби усвідомлення конституційно-правових засад забезпечення енергетичної безпеки. Зокрема, це – антропологічний, феноменологічний, гносеологічний, герменевтичний, синергетичний, правової семіотики, соціологічний, статистичний, аксіологічний та ін., а також ряд методологічних принципів – об'єктивності, плюралізму, історизму, системності, всебічності, детермінізму, міждисциплінарності, комплексності тощо. Це дозволило вивчити і співставити практику окремих держав, міжнародних організацій щодо забезпечення енергетичної безпеки на універсальному, наднаціональному, регіональному і національному рівнях; систематизувати тенденції і закономірності забезпечення енергетичної безпеки у зарубіжних державах, у

Європейському Союзу, систему джерел конституційно-правового забезпечення енергетичної безпеки в Україні, міжнародних стандартів у даній сфері, виокремити складові механізму забезпечення енергетичної безпеки. Також акцентовано на існуючих проблемах забезпечення енергетичної безпеки в Україні, запропоновано способи удосконалення конституційно-правової основи, відповідного інституційного механізму у контексті євроатлантичної інтеграції, післявоєнної відбудови, сформульовано узагальнюючі положення, висновки і пропозиції з досліджуваної проблематики.

Нормативну основу дослідження становлять Конституція України, Угода про асоціацію між Україною та Європейським Союзом, міжнародно-правові акти ООН, МАГАТЕ, НАТО, ОБСЄ, інших міжнародних організацій, акти законодавства ЄС, законодавство України і зарубіжних держав з питань енергетичної безпеки, прав людини у даній сфері. Інформаційною та емпіричною основою роботи є аналітичні матеріали, довідкові видання, результати досліджень українських і міжнародних експертів, наукові періодичні видання тощо.

Дисертант проаналізував значну кількість джерел, а саме наукових, навчально-методичних, національних і міжнародно-правових актів у даній сфері. Ґрунтовне вивчення праць інших дослідників дало можливість вирішити наукові завдання, сформулювати пропозиції та рекомендації з удосконалення положень національного законодавства щодо удосконалення конституційно-правових засад забезпечення енергетичної безпеки в Україні.

Результати наукового дослідження опубліковані у 12 наукових працях, що повною мірою відображають положення, висновки і пропозиції, викладені у дисертаційній роботі. П'ять з них опубліковано у фахових наукових виданнях України, 1 – у зарубіжному періодичному виданні, 6 – тези доповідей на міжнародних науково-практичних конференціях, круглих столах. У публікаціях, підготовлених спільно з науковим керівником Н. Камінською, зазначено особистий внесок здобувача (стор. 26 дисертації). У статті «Energy

security principles: Legal nature, classification and modernisation» авторський внесок дисертанта становить 70%, у статті «Energy monitoring and control in EU member states: legislative trends and institutional framework» – 60%. Сформульовані у дисертаційному дослідженні положення і висновки обґрунтовано на основі особистих досліджень автора.

Отже, дисертація Б.А. Остудімова на тему «Конституційно-правові засади забезпечення енергетичної безпеки» виконана на високому науковому рівні.

Новизна представлених теоретичних та/або експериментальних результатів проведених здобувачем досліджень, повнота викладу в опублікованих працях. Дисертація Б.А. Остудімова є одним з перших в Україні авторських монографічних досліджень, в якому концентровано комплексне розуміння конституційно-правових засад забезпечення енергетичної безпеки. Оптимально визначено мету дослідження, що полягає у формуванні сучасної парадигми конституційно-правового забезпечення енергетичної безпеки, заснованої на комплексному і міжгалузевому вивченні феномену енергетичної безпеки та обґрунтування на цій основі положень, визначень, висновків, пропозицій та рекомендацій, спрямованих на удосконалення його конституційно-правового регулювання в Україні. Виходячи з мети, автором визначено ряд завдань, об'єкт і предмет дослідження, його методологію.

У роботі сформульовано низку результатів і висновків, що були отримані вперше і мають високий ступінь наукової новизни. Зокрема, уперше обґрунтовано механізм забезпечення енергетичної безпеки, що включає такі складові: об'єкти енергетичної безпеки, суб'єкти забезпечення енергетичної безпеки, енергетичні загрози та систему захисту об'єктів енергетичної безпеки від них; принципи і гарантії забезпечення енергетичної безпеки тощо. Автор відзначає, що система конституційно-правового забезпечення енергетичної безпеки в Україні базується на таких групах джерел: 1) міжнародні договори

України; 2) Конституція України; 3) закони України; 4) підзаконні акти: а) акти Президента України; б) акти Кабінету Міністрів України; в) акти міністерств, інших органів центральної виконавчої влади; г) акти місцевих органів публічної влади; 5) акти Конституційного Суду України; 6) судова практика та ін.

Обґрунтовано, що міжнародно-правові стандарти енергетичної безпеки – це сукупність норм і принципів міжнародного права, що регулюють міжнародні відносини стосовно безпечного видобування, використання, транзиту, постачання, торгівлі енергетичних ресурсів, поширення про них інформації, запровадження енергозберігаючих технологій і розвитку альтернативних джерел енергії. Погоджуємось, що насамперед держави та міжнародні організації загальної і спеціальної компетенції уповноважені на їх розробку, прийняття, створення належних умов для реалізації.

Здобувач акцентує на необхідності концептуалізації інституту енергетичної безпеки як інституту конституційного права, якому властива міжгалузєва природа, а також розвиток енергетичного законодавства як самостійної галузі системи законодавства України. Також ним сформульовано пропозиції щодо внесення змін і доповнень до законодавства України, зокрема, до Конституції України та інших законодавчих актів.

Разом з тим, удосконалено:

– систему гарантій забезпечення енергетичної безпеки людини і громадянина, енергетичної безпеки держави, енергетичної незалежності та енергетичного суверенітету Української держави, а також прав на доступ до енергетичних послуг, права на енергетичну безпеку;

– класифікації міжнародно-правових стандартів енергетичної безпеки, зокрема, на підставі таких критеріїв: за сферою поширення, юридичною природою, юридичною обов'язковістю, функціональним призначенням, за характером вираження приписів, за суб'єктами прийняття, об'єктивним складом, спрямованістю дії норми, змістом, строком дії;

– розуміння політики забезпечення енергетичної безпеки, а також її співвідношення з економічною, екологічною і кліматичною, інформаційною та іншими політиками;

– аргументи щодо покращення інституційного механізму забезпечення енергетичної безпеки в Україні, включаючи запровадження інституту Уповноваженого Президента України з питань енергетичної безпеки, удосконалення діяльності існуючих владних органів України у даній сфері, а також розвитку інституту громадського контролю у системі забезпечення енергетичної безпеки;

– порівняльно-правовий аналіз державного енергетичного нагляду, моніторингу і контролю в Україні й державах-членах ЄС, організації роботи національних регуляторів енергетичних ринків, належного дотримання прав споживачів, безперебійного енергопостачання, виконання учасниками енергетичного ринку вимог нормативно-правових актів щодо технічної експлуатації енергетичних установок і мереж, а також конкуренції в енергетиці;

– твердження про посилення відповідальності за порушення конституційно-правових засад енергетичної безпеки, гарантій безпеки, пошкодження об'єктів енергетичної інфраструктури національного і міжнародного значення.

У дисертації дістали подальшого розвитку:

– плюралістичні наукові позиції щодо виокремлення принципів забезпечення енергетичної безпеки в Україні, принципів політики забезпечення енергетичної безпеки України, принципів забезпечення міжнародної (глобальної) енергетичної політики, принципів забезпечення енергетичної безпеки регіонального (європейського) характеру, принципів енергетичної політики ЄС, принципів енергетичного права і законодавства;

– ознаки правових стандартів енергетичної безпеки, а саме:

стратегічний, рамковий, програмний, міжгалузевий, взаємодоповнюючий характер; наявність спеціальних умов для реалізації;

– пропозиції стосовно прийняття Енергетичного кодексу України, враховуючи зростаючу систему енергетичного законодавства, а також успішний досвід деяких держав, зокрема Франції;

– висновки щодо практики зарубіжних держав у виокремленні окремих варіантів пріоритезації енергетичної дипломатії;

– напрями удосконалення конституційно-правового забезпечення енергетичної безпеки в Україні.

Крім зазначеного, у роботі містяться інші положення, висновки та рекомендації, які в сукупності забезпечують цілісність наукової новизни здійсненого дослідження, значною мірою вони відображені у публікаціях за темою дисертації.

Теоретична і практична значущість результатів дослідження. Сформульовані та викладені в дисертації положення, узагальнення, висновки та пропозиції можуть бути використані у: – науково-дослідній сфері – для подальших загальних і спеціальних наукових досліджень, на наукових конференціях і під час диспутів стосовно теоретичних та практичних проблем конституційно-правового регулювання енергетичної політики, механізмів її реалізації, енергетичної безпеки та гарантій забезпечення тощо; – освітньому процесі – під час підготовки до занять у системі професійної підготовки юристів та інших фахівців, при викладанні навчальних дисциплін «Конституційне право», «Конституційне процесуальне право», «Право Європейського Союзу», «Міжнародне право», «Конституційна реформа в Україні», «Актуальні проблеми конституційного і муніципального права», «Порівняльне правознавство», а також при підготовці підручників, навчальних посібників тощо; – правотворчості – у процесі удосконаленні положень чинної Конституції України, відповідних законів та інших нормативно-правових актів, розробці відповідних законодавчих ініціатив, а також

міжнародної правотворчої діяльності; правозастосуванні – зокрема, у роботі органів державної влади та органів місцевого самоврядування в Україні, громадських організацій, міжнародних організацій та інших інституцій, національних і міжнародних експертів для підвищення кваліфікації відповідних фахівців, експертів та ін.

Оцінка змісту дисертації, її завершеності в цілому. Дисертація Б.А. Остудімова викладена українською мовою і має чітку структуру, що відповідає вимогам МОН України та Порядку присудження ступеня доктора філософії. Робота включає анотацію, список публікацій, зміст, перелік умовних позначень, вступ, три розділи, вісім підрозділів, висновки, список використаних джерел і додаток. Загальний обсяг дисертації – 258 сторінок.

Анотація в стислій формі відображає основні тези дослідження, викладена українською та англійською мовами, доповнена переліком публікацій здобувача, де висвітлено основні результати дослідження.

У вступі обґрунтовано вибір теми дослідження, схарактеризовано ступінь наукової розробленості, зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами, визначено мету дослідження, визначені завдання наукового пошуку, сформульовано об'єкт і предмет дослідження, описано використані методи пізнання, емпіричну базу, аргументовано наукову новизну отриманих результатів, зазначено особистий внесок здобувача й інформацію щодо апробації матеріалів дисертації.

У розділі 1 «Теоретико-методологічні основи дослідження енергетичної безпеки» здійснено аналіз стану наукової розробленості теми дослідження, за результатами чого сформульовано висновки щодо фрагментарності і нестачі комплексних наукових розробок із заявленої проблематики. Проаналізовано різноманітні підходи представників різних галузей сучасної науки щодо розуміння енергетичної безпеки, її трактування у широкому і вузькому значеннях, національному і міжнародному вимірах, а також сутність та особливості політики забезпечення енергетичної безпеки, поряд з

енергетичною політикою. Значна увага приділена виокремленню принципів забезпечення енергетичної безпеки в Україні, принципів забезпечення міжнародної (глобальної) енергетичної політики, принципів забезпечення енергетичної безпеки регіонального (європейського) характеру, принципів енергетичної політики ЄС, принципів енергетичного права і законодавства.

У другому розділі «Міжнародно-правове, наднаціональне і конституційно-правове регулювання енергетичної безпеки у зарубіжних державах» автор розкриває власне розуміння і значення міжнародно-правових стандартів енергетичної безпеки. Так, у підрозділі 2.1 обґрунтовано їх розуміння як сукупності норм і принципів міжнародного права, що регулюють міжнародні відносини стосовно безпечного видобування, використання, транзиту, постачання, торгівлі енергетичних ресурсів, поширення про них інформації, запровадження енергозберігаючих технологій і розвитку альтернативних джерел енергії. Дисертант здійснив класифікацій таких стандартів, охарактеризував роль держав і окремих міжнародних організацій у даній сфері, зокрема, щодо розробки і створення умов для реалізації міжнародно-правових стандартів енергетичної безпеки.

Значна увага приділена енергетичній політиці Європейського Союзу, наднаціональним механізмам її забезпечення. В умовах євроінтеграції України цікавим і пізнавальним є вивчення Стратегії енергетичної безпеки ЄС, Рамкової стратегії стійкого Енергетичного союзу з прогресивною політикою щодо зміни клімату до 2030 року», «Стратегії ЄС з інтеграції енергетичної системи», «Європейського зеленого курсу», Зелених книг у сфері енергетики, Білих книг ЄС, де викладені пропозиції щодо зміни законодавства ЄС, Програми енергетично інтелектуальної Європи, Європейської програми з кліматичних змін тощо.

Охарактеризовано зарубіжний досвід конституційно-правового забезпечення енергетичної безпеки і виокремлено закономірності й тенденції,

а саме: 1) на рівні конституцій не врегульовані питання енергетичної безпеки, права людини в енергетичній сфері, проте серед об'єктів конституційно-правового регулювання – національна безпека, державна безпека, безпека життя людини, особиста безпека, безпечні умови життєдіяльності, право на сприятливе для життя навколишнє середовище, на отримання відповідної інформації, заборона здійснювати радіаційний вплив на навколишнє середовище, завдавати школи навколишньому середовищу, природнім ресурсам тощо; 2) законодавче регулювання енергетичної безпеки відзначається стратегічним довгостроковим плановим характером (Бельгія, Данія, Німеччина, Італія, Нідерланди, Греція, Польща, США, Японія, Китай та ін.); 3) передбачена розгалужена інституційна основа здійснення енергетичної політики на загальнодержавному і регіональному рівнях, система енергетичного менеджменту, енергетичного нагляду, аудиту, моніторингу розвитку енергетичної галузі, подолання енергетичної бідності, інших загроз; 4) енергетична і кліматична (екологічна) політики багатьох держав є взаємодоповнюючими або оптимізованими, відповідно їх державні рамкові програми, національні комплексні плани спрямовані на підтримку вітряних і сонячних електростанцій, виробництва і ринку електромобілів, водневої інфраструктури, декарбонізації і т.д.; 5) пріоритетні напрями удосконалення конституційно-правового регулювання у даній сфері – енергоефективність, енергетичний перехід, використання відновлюваних джерел енергії, різних форм міжнародного співробітництва з питань гарантій безпеки енергетичної інфраструктури, сприяння сталому енергетичному розвитку, досягненню глобальної енергетичної безпеки тощо (підрозділі 2.3).

У третьому розділі дисертації «Конституційно-правовий механізм забезпечення енергетичної безпеки в Україні» досліджено стан конституційно-правового регулювання та інституційний механізм забезпечення енергетичної безпеки в Україні (підрозділ 3.1). У систематизованому вигляді автор узагальнює систему конституційно-правового забезпечення енергетичної

безпеки в Україні, виокремлює і аналізує міжнародні договори України; Конституцію України і закони України; підзаконні акти; акти Конституційного Суду України. Дисертант критично виокремлює проблеми забезпечення енергетичної безпеки України в сучасних умовах, на які вплинули різноманітні загрози і виклики у даній сфері. Наприклад, енергетичні кризи і збройна агресія проти України призвела до руйнування об'єктів енергетичної інфраструктури, порушення та обмеження численних прав і свобод людини. Цікавим при цьому є виокремлення у контексті конституційного права на достатній життєвий рівень (стандарт) права на доступ до енергетичних послуг, а також права на енергетичну безпеку в якості окремого права людини, відповідних обов'язків, зокрема, ефективного споживання енергоресурсів та ін. Вони конкретизують, розширюють і доповнюють існуючі конституційні права і свободи людини (зокрема, право на достатній життєвий рівень для себе і своєї сім'ї, що включає достатнє харчування, одяг, житло та ін.).

Б. Остудімов підкреслює потребу внесення змін і доповнень до національного законодавства (Конституції та інших законів, підзаконних актів України), удосконалення форм і методів роботи уповноважених органів, у тому числі існуючої системи енергетичного нагляду і моніторингу, контролю; також оптимізації і конкретизації термінологічного апарату тощо. Наприклад, смілими і закономірними вбачаються пропозиції про новелізацію статей 17, 48, 116 Основного Закону України та ін.

Після кожного розділу й дисертації загалом сформульовано **висновки**, у яких висвітлено зміст розглянутих питань. Висновки відповідають отриманим результатам, мають належну аргументацію, мають високий рівень достовірності.

Таким чином, дисертація Б. Остудімова є завершеною науковою працею, результати якої вирішують актуальне наукове завдання. Йдеться про становлення сучасної парадигми конституційно-правового забезпечення

енергетичної безпеки, заснованої на комплексному і міжгалузевому вивченні феномену енергетичної безпеки та обґрунтування на цій основі положень, визначень, висновків, пропозицій та рекомендацій, спрямованих на удосконалення його конституційно-правового регулювання в Україні.

Відсутність порушень академічної доброчесності. При вивченні дисертації та наукових публікацій фактів порушень академічної доброчесності не виявлено. Дисертація Остудімова Богдана Анатолійовича є оригінальною, самостійно виконаною науковою працею.

Зауваження щодо оформлення та змісту дисертації, запитання до здобувача. Оцінюючи загалом позитивно винесену на захист дисертацію Б. Остудімова, варто відзначити й певні суперечливі або спірні положення. Зокрема, потребують уточнень і додаткової аргументації під час захисту такі положення:

1. Дисертант визначив наукову новизну отриманих результатів в тому, що дисертація є одним з перших в Україні авторських монографічних досліджень, в якому концептуалізовано комплексне розуміння конституційно-правового забезпечення енергетичної безпеки (стр. 21). Разом з тим, найменування дисертації та предмет дослідження сформульовані як – конституційно-правові засади забезпечення енергетичної безпеки, що до певної міри відрізняється від сформульованої наукової новизни.

2. Дисертант пропонує запровадити інститут Уповноваженого Президента України з питань енергетичної безпеки. Проте в роботі не розкрито ймовірну компетенцію цієї посадової особи, що ставить під сумнів обґрунтованість цієї пропозиції в частині відповідності парламентсько-президентській формі правління в Україні.

3. Дисертація містить положення, що потребують додаткового роз'яснення та відповідного уточнення. Зокрема, на стр. 158 дослідження сформульована система конституційно-правового забезпечення енергетичної безпеки. Проте, не конкретизовано її взаємозв'язок із конституційно-правовим

забезпеченням енергетичної безпеки в Україні чи зарубіжних країнах. Зі змісту можна зробити висновок, що вона стосується саме України. Разом з тим, серед такої групи джерел як – закони, вказано Закон України «Про енергозбереження», що втратив чинність на підставі Закону України «Про енергетичну ефективність» від 21.10.2021 року за № 1818-IX.

4. Доречно схвально оцінити авторську позицію щодо механізму забезпечення енергетичної безпеки як багатогранного явища, що включає об'єкти енергетичної безпеки, суб'єкти забезпечення енергетичної безпеки, енергетичні загрози та систему захисту об'єктів енергетичної безпеки від них, принципи і гарантії забезпечення енергетичної безпеки (стр. 21, 172, 192 роботи). Разом з тим, до структурних елементів механізму забезпечення енергетичної безпеки окрім наведених доцільно було б включити методи забезпечення енергетичної безпеки (політичні, військові, економічні, організаційні та інші), інструменти забезпечення енергетичної безпеки (ліцензування, кредитування, тарифікація, енергетичний аудит, відповідні державні цільові, регіональні та муніципальні програми з енергетичної безпеки).

Викладені дискусійні положення й зауваження не впливають на загальну позитивну оцінку дисертації Остудімова Богдана Анатолійовича, адже не стосуються основних положень і висновків роботи, не применшують належного її рівня. Вони можуть слугувати підґрунтям для дискусії в процесі захисту дисертації, а також напрямками чи орієнтирами майбутніх наукових напрацювань автора.

Висновок про відповідність дисертації встановленим вимогам. Дисертація Остудімова Богдана Анатолійовича на тему «Конституційно-правові засади забезпечення енергетичної безпеки», подана на здобуття ступеня доктора філософії, за своїм змістом, отриманими науковими результатами, актуальністю, новизною та іншими ознаками є самостійною завершеною науковою працею, що містить положення для розвитку сучасної

юридичної науки. За науковим і практичним значенням здобутих результатів відповідає спеціальності 081 «Право», вимогам Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах), затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 23 серпня 2016 р. № 261 (зі змінами і доповненнями), Наказу МОН України від 12 січня 2017 р. № 40 «Про затвердження Вимог до оформлення дисертації» (зі змінами від * 12 липня 2019 р.) і Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії (Постанова Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44), а її автор – Остудімов Богдан Анатолійович – за результатами проведення публічного захисту заслуговує на присудження ступеня доктора філософії з галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право».

Рецензент:

професор кафедри конституційного права та прав людини

Національної академії внутрішніх справ,

кандидат юридичних наук, доцент

Володимир ДЕМИДЕНКО